

Vlinders in Meijendel: aantallen in 2017 langs twee telroutes

Sinds 1991 worden in Meijendel de dagvlinders en enkele dagactieve nachtvlinders geteld langs de routes Parnassiapad en 't Scheepje (fig. 1). Het totaal aantal getelde dagvlinders lag in 2017 iets onder het langjarig gemiddelde. Binnen de telperiode van 27 jaar waren er 13 jaar met meer vlinders en 13 jaar met minder vlinders. Het jaar 2017 kan dus met recht gekwalificeerd worden als een gemiddeld jaar voor de dagvlinders van Meijendel. Sinds 2012 besteden we in het jaarverslag speciale aandacht aan één soort. In dit jaarverslag staat het Bont zandoogje centraal. Het is een soort van bossen en bosranden. Zowel in heel Nederland als in Meijendel gaf deze soort gedurende de teljaren een flinke toename te zien.

TEKST: FRANS HOOIJMANS EN ADRI REMEUS

Trefwoorden

Dagvlinders, Parnassiapad, 't Scheepje, 2017, Bont zandoogje.

Resultaten in 2017

Het gemiddelde karakter van het afgelopen jaar voor de dagvlinders van Meijendel (fig. 2) komt ook tot uitdrukking in de verhouding tussen de soorten waarvoor 2017 een relatief goed dan wel een relatief slecht jaar

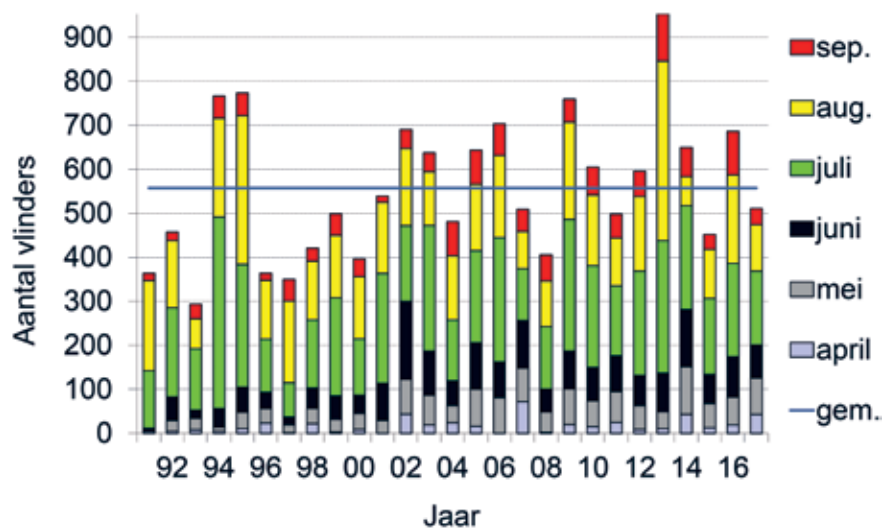
was. In het licht van de voorgaande 26 jaar deden elf soorten het relatief goed en eveneens elf soorten deden het relatief slecht (tabel 1). Alle vier soorten met een negatieve trend in Meijendel hadden ook in 2017 weer een slecht jaar. Zwartsprietdikkopje, Klein geaderd witje en Heivlinder zijn

soorten waarbij een negatieve trend zich al eerder openbaarde. Voor het eerst laat nu ook het Bruin zandoogje in Meijendel een negatieve trend zien, ook al is deze soort hier (en in heel Nederland) nog steeds de meest algemene dagvlindersoort. De Heivlinder, waarvoor 2017 het slechtste jaar was sinds het begin van de tellingen, lijkt hard op weg het Zwartsprietdikkopje te gaan volgen in het niet langer voorkomen langs onze telroutes.

Figuur 1. De ligging van de dagvlinderroutes Parnassiapad en 't Scheepje in Meijendel. De gele lijntjes zijn de secties van ongeveer 50 meter waarlangs de vlinders worden geteld.

Voor de Citroenvlinder was 2017 het beste jaar sinds het begin van de tellingen. Van de Schoenlappers had de meerderheid (Atalanta, Dagpauwoog, Gehakkelde aurelia en Landkaartje) een relatief goed jaar. Van deze groep liet de Kleine vos het echter behoorlijk afweten. De Keizersmantel heeft zich nog niet laten zien langs het Parnassiapad, maar lijkt langs 't Scheepje aan een ware opmars begonnen. En langs 't Scheepje werd dit jaar weer een voor onze routes nieuwe parelmoervlinder opgemerkt: op 14-6-2017 vloog daar een Duinparelmoervlinder. Dit is een uiterst zeldzame soort in onze contreien, die hiervoor ruim tien jaar geleden voor het laatst met zekerheid in Meijendel is vastgesteld (door Ruud Wielinga op 26-7-2006, zie waarneming.nl).

Figuur 2. Jaartotalen dagvlinders Parnassiapad en 't Scheepje bij elkaar opgeteld. Per route is het jaartotaal gelijk aan de som van zes maandcijfers (april - september). Elk maandcijfer is het gemiddelde aantal vlinders per telling in de desbetreffende maand. De rechte lijn in de grafiek is het gemiddelde van de jaartotalen over de hele periode 1991-2017.

Tabel 1. Jaartotalen vlinders langs Parnassiapad en 't Scheepje in 2016 en trendmatige ontwikkelingen.

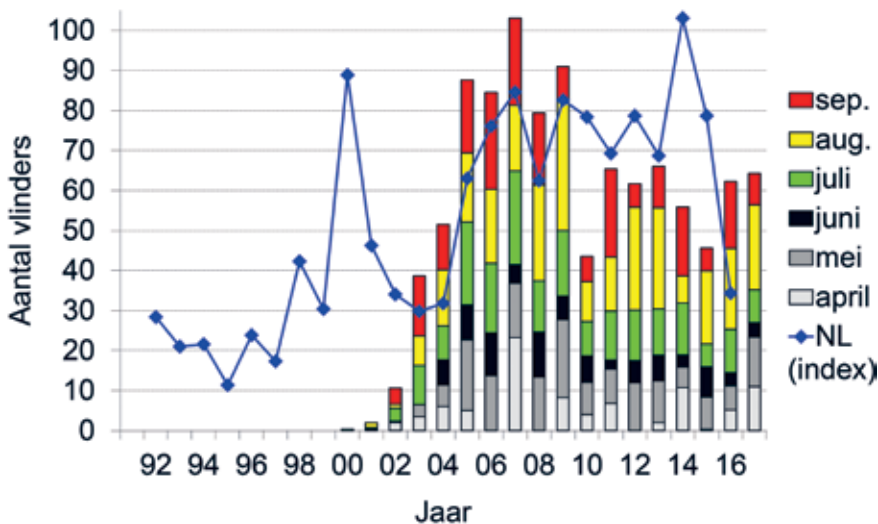
A	B	C	D	E	F
Soort	Gemiddeld aantal 1992-1996	Gemiddeld aantal 2012-2016	Aantal 2017	Trend in Meijendel 1992-2016	Trend in Nederland 1992-2016
Dagvlinders					
Zwartsprietdikkopje	27,3	0,5	0,0	↓	↓
Groot dikkopje	0,0	6,8	6,9	↑	↓
Oranje luzernevlinder	0,0	1,4	0,0		?
Citroenvlinder	10,6	16,4	30,8		
Groot koolwitje	0,2	0,5	0,2		↓
Klein koolwitje	13,7	27,7	26,3	↑	
Klein geaderd witje	9,3	2,5	1,0	↓	
Kleine vuurvlinder	9,0	56,9	22,3	↑	↑
Eikenpage	0,2	2,0	3,2	↑	
Boomblauwtje	0,2	0,2	0,0		↑
Bruin blauwtje	6,7	17,7	3,4	↑	↓
Icarusblauwtje	57,3	83,8	33,5		↑
Atalanta	4,5	11,8	18,4	↑	↓
Distelvlinder	3,1	1,6	2,1		
Kleine vos	5,0	8,6	2,0		
Dagpauwoog	9,7	5,8	15,5		↓
Gehakelde aurelia	1,3	2,8	6,8	↑	↑
Landkaartje	0,1	1,6	2,4	↑	↓
Keizersmantel	0,0	0,2	6,6	↑	?
Kleine parelmoervlinder	57,8	80,4	50,5		↓
Duinparelmoervlinder	0,0	0,0	0,3		↓
Bont zandoogje	0,0	58,3	64,3	↑	↑
Argusvlinder	9,5	8,5	8,0		↓
Koevinkje	0,0	22,6	9,3	↑	
Hooibeestje	79,5	77,2	51,1		
Oranje zandoogje	0,0	53,1	56,8	↑	↓
Bruin zandoogje	194,1	108,5	88,0	↓	
Heivlinder	32,0	9,9	1,8	↓	↓
Totaal aantal dagvlinders	530,9	667,4	511,0		?
Totaal aantal soorten	18,2	24,6	25,0	↑	?
Nachtvlinders					
Sint Jakobsvlinder	8,0	34,6	33,8	↑	?
Sint Jansvlinder	0,0	8,1	6,5	↑	?
Gammauil	64,6	28,7	3,1		?

Toelichting:

- Kolom A: in rood de Rode Lijst-soorten (Van Swaay 2006).
- Kolommen B, C en D: elk jaartotaal is gedefinieerd als de som van zes maandgemiddelden (Hooijmans & Remeus 2016).
- Kolom D: een cel is rood (groen) als het aantal kleiner (groter) is dan elk van de corresponderende gemiddelden in kolom B en C.
- Kolom E: een pijltje staat voor een significant ($p < 0,05$) positieve (groen) resp. negatieve (rood) lineaire trend volgens een rangcorrelatietoets tussen de tijd en de jaarlijkse aantallen (Spearman 1904).
- Kolom F: een pijltje staat voor een positieve (groen) resp. negatieve (rood) lineaire trend conform 'Indexen en trends Nederlandse vlinders 1992-2016' (www.vlinderstichting.nl)

Figuur 3. Bont zandoogje op sectie 8 van de route Parnassiapad, Meijndel, 10-7-2017. Foto: Frans Hooijmans.

Figuur 4. Jaartotalen Bont zandoogje in Meijndel en landelijke index, Wat betreft Meijndel gaat het om de som van de aantallen langs het Parnassiapad en 't Scheepje. Per route is elk jaartotaal gelijk aan de som van zes maandcijfers (april - september). Elk maandcijfer is het gemiddelde aantal vlinders per telling in de desbetreffende maand. De landelijke index is zo genormeerd, dat het maximum over de periode 1992-2016 gelijk is aan het maximum van de Meijndel-aantallen over dezelfde periode.

Bont zandoogje

Landelijk gezien is het Bont zandoogje (fig. 3) een algemene standvlinder. Deze soort neemt nu in Nederland het sterkst toe van alle dagvlinders (Bos et al. 2006). Hij ontleent zijn naam aan het bonte vlekkenpatroon van de vleugels.

De kolonisatie van Meijndel is van recente datum. In 2000 werd de eerste vlinder aangetroffen langs 't Scheepje. Daarna nam hij in snel tempo langs beide routes toe en in 2007 werd de (voorlopige) piek bereikt (fig. 4). Die figuur laat trouwens heel goed het gangbare vestigingspatroon van nieuwkomers zien. Een snelle stijging wordt meestal na enkele jaren gevolgd door een afname met daarna stabilisatie op een lager niveau.

De soort vliegt in Nederland van april tot in oktober in twee of drie generaties, met vaak enige overlap tussen de generaties (fig. 5). Zo'n 90 procent van de populatie overwintert als pop, tien procent als half volgroeide rups (Bos et al. 2006). Dit veroorzaakt de lange vliegduur van de eerste generatie (gemiddeld tot half juni, week 24/25). Door de lange vliegtijd van de eerste generatie is er tevens een grote spreiding in de dagen waarop de eitjes worden gelegd. Hierdoor vliegt ook de tweede generatie over een lange periode (van half juli tot eind augustus, week 28 t/m 35). De derde generatie is partieel en vliegt vanaf begin september (week 36/37). Het aantalsverloop langs onze telroutes suggereert dat hier vaak sprake is van een derde generatie.

Het territoriale gedrag van de mannetjes is erg opvallend. Een territoriaal mannetje reageert op alles wat hij ziet, zelfs andere (grote) insecten en vogels. Zodra een ander mannetje het territorium binnenvliegt, volgt een spiraalvlucht. De mannetjes gunnen elkaar geen rust totdat een van beide wegvliegt. Een vrouwtje dat

het territorium binnenvliegt, wordt achtervolgd tot ze landt. Het mannetje gaat naast haar zitten en baltst een paar seconden met schokkende vleugelbewegingen waarna de paring volgt. De volwassen vlinders voeden zich met nectar van bloemen van kruiden en struiken, sap van vruchten en bloedende bomen. Zij hebben een voorkeur voor kleine open plekken in het bos en randen van bossen en struwelen. Vooral langs zonbeschenen bospaden laten zij zich graag zien. Grote delen van de route 't Scheepje voldoen aan die habitateis. Langs de route Parnassiapad zijn met name de struweelrijke secties nabij het fietspad gunstig voor deze soort. Maar in de loop der jaren zijn ook langs de struweelarme, in het open buitenduin gelegen secties steeds meer Bonte zandoogjes verschenen.

Er zijn geen specifieke beschermingsmaatregelen nodig. Wel kan de soort profiteren van vlindervriendelijk bosbeheer, zoals het creëren van variatie in bosranden en het (voor de rupsen) in stand houden van grazige vegetaties langs bosranden. Niet alleen in Meijendel, maar ook elders in Ne-

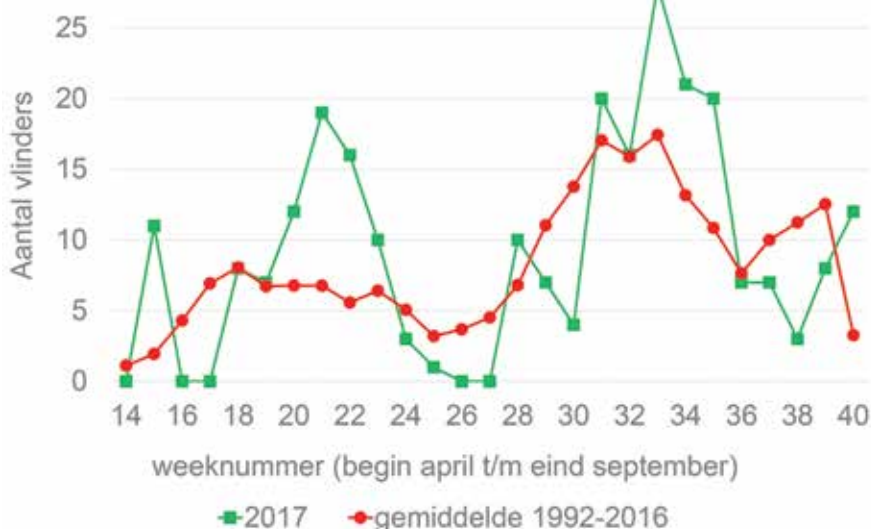
derland en Europa, ziet de toekomst van het Bont zandoogje er goed uit. Omdat de uitbreiding (ook in Scandinavië) vermoedelijk door het klimaat wordt veroorzaakt, is het mogelijk dat de soort zich verder uitbreidt.

F.C. Hooijmans
Ametisthorst 235
2592 HJ Den Haag
email: fchooijmans@ziggo.nl

A. Remeeus
Smaragdhorst 324
2592 RX Den Haag
email: aremeeus@ziggo.nl

Literatuur

- Bink FA (1992). *Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa*. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bos F, M Bosveld, D Groenendijk, C van Swaay & I Wynhoff, *De Vlinderstichting* (2006). *De Dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming*. Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland.
- Hooijmans FC & A Remeeus (2016). *Vlinders in Meijendel: aantallen in 2015 langs twee telroutes*. *Holland's Duinen* 67: 34-37.
- Spearman C, 1904. "The proof and measurement of association between two things". *American Journal of Psychology* 15: 72-101.
- Swaay CAM van (2006). *Basisrapport Rode Lijst Dagvlinders*. Rapport VS2006.002, *De Vlinderstichting, Wageningen*.

Figuur 5. Aantalsverloop binnen het jaar van het Bont zandoogje in Meijendel.